

POST-MÜNAQİŞƏ ƏRAZİLƏRİNDƏ VERGİ GÜZƏŞTLƏRİNİN İNVESTİSİYA CƏLBEDİCİLİYİNƏ TƏSİRİ: QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZUR NÜMUNƏSİNDƏ

Baxşalıyeva Fəridə Cəbrayıl

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC),

UNEC Biznes Məktəbi

E-mail: bakhshaliyeva.farida.jabrayil.2022@unec.edu.az

XÜLASƏ

Tədqiqatın əsas məqsədi Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionlarında tətbiq olunan vergi güzəştlərinin investisiya cəlbediciliyinə təsirini qiymətləndirməkdir. Tədqiqatda kəmiyyət analizi və SWOT təhlili metodlarından istifadə olunmaqla, mövcud vergi qanunvericiliyi və 2020-2025-ci illəri əhatə edən statistik göstəricilər təhlil edilmişdir. Tədqiqatın başlıca nəticələri göstərir ki, 10 illik vergi azad olmaları investorların xərclərini azaldaraq layihələrin gəlirliliyini artırır. Bu güzəştlər sahibkarlar üçün proqnozlaşdırıla bilən bir mühit yaradaraq regionun sürətli inkişafında əsas rol oynayır.

Tədqiqatın əsas məhdudiyyəti regionun hələ bərpa mərhələsində olması səbəbindən uzunmüddətli statistik zaman sıralarının məhdudluğu və bəzi iqtisadi göstəricilərin formalaşma prosesinin davam etməsidir. İşin elmi yeniliyi bu güzəştlərin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionun iqtisadi dirçəlişinə kompleks təsirinin araşdırılmasıdır. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti isə əldə olunan nəticələrin gələcəkdə investisiya siyasətinin təkmilləşdirilməsində istifadə oluna bilməsidir.

Açar sözlər: *Qarabağ, Şərqi Zəngəzur, vergi, güzəşt, investisiya, reinteqrasiya*

JEL kodları: *H25, H71, O16, R11, R58,*

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi ölkə iqtisadiyyatının qarşısında yeni və mürəkkəb strateji vəzifələr qoymuşdur. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin ölkənin ümumi təsərrüfat sistemində tam reinteqrasiyası sadəcə fiziki bərpa prosesi deyil, həm də regionun investisiya cəlbediciliyini təmin edən çevik iqtisadi mexanizmlərin qurulmasını tələb edir. Bu prosesdə dövlətin həyata keçirdiyi fiskal siyasət həlledici rol oynayaraq, post-münaqişə ərazilərində özəl investisiyaların stimullaşdırılması və iqtisadi aktivliyin bərpası üçün “təkanverici qüvvə” funksiyasını yerinə yetirir.

Hazırda azad edilmiş ərazilərdə tətbiq olunan vergi güzəştləri yalnız fiskal azadolma deyil, həm də investorların risklərini sığortalayan və layihələrin rentabellik dərəcəsini artıran strateji alət kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə edilən son dəyişikliklərlə bu ərazilərin

rezidentləri üçün müəyyən edilmiş 10 illik vergi azadolmaları, idxal olunan texnoloji avadanlıqlar üçün gömrük rüsumundan azadolmalar və sosial sığorta ödənişlərinin dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılması regionu daxili və xarici kapital üçün əlverişli investisiya mühitinə çevirmişdir.

Tədqiqatın aktuallığı işğaldan azad edilmiş ərazilərin iqtisadi potensialının reallaşdırılmasında fiskal stimulların nə dərəcədə effektiv olmasının və bu stimulların investisiya qərarlarına birbaşa təsirinin elmi cəhətdən əsaslandırılması zərurətindən irəli gəlir. Məqalənin əsas məqsədi 2021-2025-ci illəri əhatə edən statistik göstəricilər və mövcud iqtisadi meyillər əsasında, vergi güzəştlərinin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında investisiya cəlbəediciliyinə necə təsir etdiyini təhlil etmək və fiskal alətlərin iqtisadi səmərəliliyini qiymətləndirməkdir.

Vergi güzəştlərinin iqtisadi mahiyyəti

Müasir iqtisadiyyatda post-münaqişə dövründə dövlət tərəfindən həyata keçirilən fiskal siyasət xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Müharibədən zərər görmüş ərazilərdə iqtisadi aktivliyin zəifləməsi, infrastrukturun dağıdılması və investisiya risklərinin yüksək olması dövlət müdaxiləsini zəruri edir. Bu baxımdan fiskal siyasət iqtisadi reinteqrasiyanın əsas mexanizmlərindən biri kimi çıxış edir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin iqtisadiyyata sürətlə reinteqrasiyasını təmin etmək məqsədilə dövlət tərəfindən müxtəlif fiskal stimullaşdırma mexanizmləri tətbiq olunur. Dövlətin həyata keçirdiyi vergi siyasətində iqtisadi prosesləri tənzimləmək üçün istifadə olunan ən effektiv mexanizmlərdən biri vergi güzəştləridir.

Bu güzəştlər iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini canlandırmaq, müəyyən sosial təbəqələri dəstəkləmək və ya konkret olaraq, hər hansı bir bölgənin inkişafına təkan vermək, əlverişli investisiya mühiti formalaşdırmaq üçün tətbiq olunan iqtisadi mexanizmlərdir. Vergi güzəştləri dedikdə, dövlətin vergi ödəyicilərinin üzərinə düşən öhdəliklərin müəyyən müddətə və ya konkret fəaliyyət növləri üzrə tamamilə ləğv edilməsi və azaldılması nəzərdə tutulur.

Vergi güzəştləri fiskal məqsədlərlə yanaşı, eyni zamanda iqtisadi inkişafı dəstəkləyir, sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır və cəmiyyətdə sosial ədaləti təmin etməyə xidmət edir. Dövlət bu iqtisadi mexanizm vasitəsilə dolayı yolla bazar münasibətlərinə müdaxilə edərək investisiya yönümlü iqtisadi mühit formalaşdırır. İqtisadi baxımdan bu güzəştlərin tətbiqi aşağıdakı vacib vəzifələrin yerinə yetirilməsində mühüm rol oynayır:

- 1. İnvestisiya fəallığının stimullaşdırılması:** vergi yükünün azaldılması nəticəsində sahibkarların sərəncamında qalan xalis mənfəətin həcmi artır ki, bu da istehsalın genişlənməsinə və yeni investisiya layihələrinin icrasına birbaşa zəmin yaradır.
- 2. Yeni texnologiyaların və innovasiyaların tətbiqi:** güzəştli vergi rejimləri müəssisələri elmi-texniki yeniliklərə maraq göstərməyə sövq edir. Bu isə rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalı üçün müasir texnologiyalara yatırılan vəsaitlərin artması deməkdir.

3. Regionların balanslı inkişafı: iqtisadi baxımdan zəif inkişaf etmiş bölgələrdə fəaliyyət göstərən sahibkarlara edilən vergi güzəştləri regionlararası iqtisadi fərqlərin azalmasına, regionların balanslı inkişafına səbəb olur.

4. Sosial funksiyanın gücləndirilməsi: təhsil, səhiyyə və kənd təsərrüfatı kimi sahələrə və əhalinin həssas qruplarına tətbiq edilən vergi güzəştləri dövlətin sosial müdafiə siyasətinin mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

Ölkəmizdə tətbiq edilən vergi güzəştləri iqtisadiyyatın diversifikasiyasına, neftdən asılılığın minimallaşdırılmasına, qeyri-neft sektorunun inkişafına və əlverişli biznes mühiti formalaşdırmağa xidmət edir. 2016-cı ildən etibarən ölkədə həyata keçirilən vergi islahatları çərçivəsində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini inkişaf etdirmək üçün mühüm addımlar atılmışdır.

Bu islahatlar çərçivəsində tətbiq edilən vergi güzəştləri aşağıdakı sahələri əhatə etmişdir:

- Kənd təsərrüfatı sahələrinin 10 il müddətinə bütün vergilərdən azad edilməsi aqrar sektorun dayanıqlı inkişafı üçün böyük imkanlar yaradıb.
- Mikro və kiçik sahibkarlıq subyektləri üçün sadələşdirilmiş vergi rejiminin tətbiq edilməsi sahibkarlıq mühitinin inkişafına şərait yaradır.
- Texnoparklarda fəaliyyət göstərən rezidentlər və startaplar üçün müəyyən dövr üçün gəlir və mənfəət vergisindən azadolmaların tətbiqi, yüksək texnologiyalı istehsalın artmasını hədəfləyib.
- İxracçılıqlı müəssisələr üçün tətbiq edilən əlavə dəyər vergisi (ƏDV) güzəştləri yerli istehsalın beynəlxalq rəqabət gücünü artırır.

Bu güzəştlərin tətbiqi nəticəsində sahibkarların vergi yükü azalmış və qeyri-neft sektorunun milli iqtisadiyyatdakı (ÜDM) payı 70 faizə qədər yüksəlmişdir. Eyni zamanda, bu iqtisadi mexanizmlərin tətbiqi nəticəsində qeyri-neft sektoruna qoyulan investisiyaların həcmi əvvəlki illərlə müqayisədə təqribən 18 % artmışdır. Bununla yanaşı, vergi güzəştləri dövlət büdcəsinə daxilolmalarda müvəqqəti azalmaya səbəb olsa da, uzunmüddətli perspektivdə iqtisadi fəallığı artıraraq vergi bazasının genişlənməsinə gətirib çıxarır. Bu iqtisad elminin “Laffer əyrisi” konsepsiyası ilə də izah olunur: müəyyən bir həddən sonra vergi dərəcələrinin azaldılması vergi gəlirlərini artırır, çünki sahibkarlar daha çox fəaliyyət göstərməyə və gəlir bəyan etməyə maraqlı olurlar.

Vergi güzəştlərinin hüquqi mahiyyəti - yalnız qanunla müəyyən edilmiş hallarda tətbiq olunan xüsusi normadır. Vergi güzəştləri vergi ödəyicisinin yükünü azaldan digər mexanizmlərdən fərqlənir. Məsələn, məhsulun maya dəyərinə daxil edilən xərclər güzəşt deyil, sadəcə mənfəətin hesablanması istifadə olunan göstəricidir. Vergi güzəştlərinin xarakterinin düzgün müəyyənləşdirilməsi vergilərin hesablanması və məsuliyyətin təyininə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən, vergi ödəyicisi qanunla nəzərdə tutulan

hallarda güzəştlərdən istifadə edə bilər, lakin bu, onun vəzifəsi deyil, hüququdur. Yəni, o, bu güzəştlərdən istifadə edib-etməməkdə azaddır. Vergi ödəyicisinin güzəşt hüququ vergi orqanının icazəsindən asılı deyil, lakin güzəştdən yararlanmaq üçün bu hüququnu əsaslandırmalıdır. Beləliklə, vergi güzəştləri yalnız fiskal deyil, həm də struktur, investisiya və sosial tənzimləmə funksiyalarını yerinə yetirən çoxşaxəli alətdir. Onların məqsədyönlü və şəffaf şəkildə tətbiqi iqtisadi inkişafın keyfiyyətə yeni mərhələsinə keçidi təmin edə bilər.

Post-münaqişə ərazilərində tətbiq edilən vergi güzəştləri

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionlarında investisiya cəlbəediciliyini yüksəltmək və sahibkarlıq fəaliyyətini stimullaşdırmaq məqsədilə Vergi və Gömrük Məcəllələrinə bir sıra dəyişikliklər edilmiş, 1 yanvar 2023-cü ildən etibarən qüvvəyə minən bu güzəştlər 10 il müddətinə (1 yanvar 2033-cü ilədək) nəzərdə tutulmuşdur.

➤ Mənfəət vergisi güzəştləri

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında rezident kimi qeydiyyatdan keçmiş və faktiki fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər mənfəət vergisindən, fərdi sahibkarlar isə gəlir vergisindən 10 il müddətinə azad edilmişdir. Bununla yanaşı, işğaldan azad olunmuş ərazinin rezidenti olan hüquqi şəxslərin səhmdarlarının və payçıların dividend gəlirləri də 2023-cü il yanvarın 1-dən etibarən 10 il müddətində vergidən azad edilmişdir. Bu yanaşma həm müəssisə daxilində kapital yığımını, həm də investorlar üçün gəlirlilik səviyyəsini yüksəldir (<https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi>).

➤ ƏDV və gömrük rüsumları üzrə güzəştlər

İnvestisiya mühitini dəstəkləmək məqsədilə 1 yanvar 2023-cü ildən etibarən 10 il müddətinə regiona gətirilən texnika, texnoloji avadanlıqlar, qurğular, habelə xammal və materiallar ƏDV və gömrük rüsumlarından azad edilmişdir. Rezidentlər tərəfindən istehsal fəaliyyəti üçün idxal edilən bu vəsaitlər üzrə ƏDV-dən azadolma müəssisələrin ilkin istehsal xərclərini azaltmağa imkan verir. Həmçinin, regionun turizm potensialı nəzərə alınaraq, otellər tərəfindən göstərilən gecələmə xidmətlərinə görə ödənilən ƏDV-nin bir hissəsinin (nağdsız ödənişdə ƏDV-nin 30 %-i, nağd ödənişdə isə ƏDV-nin isə 5 %-i) fiziki şəxs olan istehlakçılara geri qaytarılması mexanizmi tətbiq olunur. Bu vergi azadolmaları maliyyə xidmətləri, avtonəqliyyat vasitələri ilə yükdaşıma xidmətləri və dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına iş görən podratçılara (istehsalçı rezident podratçılar istisna olmaqla) şamil edilmir (<https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi>).

➤ Sadələşdirilmiş vergi güzəştləri

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektləri üçün tətbiq edilən mühüm fiskal təşviqlərdən biri də sadələşdirilmiş vergi güzəştləridir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin rezidenti hesab edilən vergi ödəyiciləri 10 il müddətində sadələşdirilmiş vergidən

azad olunmuşdur. Bu güzəşt əsasən kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə yükünün azaldılmasına və regionda biznes fəaliyyətinin genişlənməsinə xidmət edir. Sadələşdirilmiş vergi adətən dövrüyyədən hesablandığı üçün həmin vergidən azadolma sahibkarların ilkin mərhələdə daha çox maliyyə resursunu investisiya və istehsal fəaliyyətinə yönəltməsinə imkan yaradır (<https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi>). Sadələşdirilmiş vergi güzəştləri xüsusilə, aşağıdakı fəaliyyət sahələrinin inkişafında mühüm rol oynayır:

- ticarət və xidmət sektoru;
- ictimai iaşə fəaliyyəti;
- kiçik istehsal müəssisələri;
- aqrobizneslər;
- turizm və məişət xidmətləri.

➤ **Sosial sığorta güzəştləri**

Əmək bazarını stimullaşdırmaq məqsədilə 1 yanvar 2023-cü ildən başlayaraq, 10 il müddətinə azad edilmiş ərazilərdə çalışan sığortaolunanların ödədikləri sosial sığorta haqlarının dövlət büdcəsi tərəfindən subsidiyalaşdırılması mexanizmi tətbiq edilir (büdcə təşkilatları və neft-qaz sektoru istisna olmaqla). Bu, işəgötürənin üzərindəki maliyyə yükünü azaldaraq yeni iş yerlərinin yaradılmasını təşviq edir (<https://e-qanun.az/framework/3813>).

➤ **Digər vergi stimulları və əhatə dairəsi**

Eyni zamanda, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionlarının rezidentləri əmlak və torpaq vergilərindən də 10 il müddətinə tam azad edilmişdir (<https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi>). Bütövlükdə, bu dəyişikliklərlə real sektorun bütün sahələri - ticarət, xidmət, istehsal, tikinti və hasilat sənayesi geniş güzəştlərlə əhatə olunmuşdur. Beləliklə, tətbiq edilən bu kompleks vergi və gömrük güzəştləri Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sənaye parkları və aqroparkların inkişafı üçün çox önəmli rol oynayır və regionun ölkə iqtisadiyyatına sürətli reinteqrasiyasını təmin edir.

Vergi təşviqlərinin investisiya qərarlarına təsiri

Vergi təşviqləri investorların qərarlarının formalaşmasında çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən əsas iqtisadi mexanizmlərdən biridir. Dövlətin tətbiq etdiyi vergi güzəştləri investorların gəlir gözləntilərinə birbaşa təsir göstərərək, kapital qoyuluşlarının həm həcmi, həm də istiqamətini müəyyənləşdirir. Bu cür fiskal stimullar xüsusilə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə və bərpa mərhələsində olan ərazilərdə, o cümlədən Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionlarında investisiyaların cəlb edilməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Vergi təşviqlərinin əsas təsir mexanizmlərindən biri investorların xərclərini azaltmaqdır. Məsələn, mənfəət vergisinin aşağı salınması və ya müəyyən müddətə tamamilə ləğv edilməsi investisiya layihələrinin rentabellik

dərəcəsini artırır ki, bu da sahibkarların daha çox gəlir əldə etməsinə şərait yaradır. Vergi təşviqlərinin digər vacib təsir istiqaməti investisiya risklərinin azaldılması ilə əlaqədardır. Vergi güzəştləri investisiya mühitində sabitlik və proqnozlaşdırılabilirlik yaradır. Bu da xarici investorlar üçün mühüm rol oynayan amildir. Xarici investorların qərarlarına hüquqi və iqtisadi sabitliklə yanaşı, vergi yükünün aşağı olması da ciddi təsir edir. Dövlət vergi təşviqləri vasitəsilə həmçinin sektorlararası investisiya bölgüsünü tənzimləyə bilər və prioritet sahələrə daha çox investisiya cəlb etmək üçün bu sahələrdə fəaliyyət göstərən müəssisələrə xüsusi güzəştlər tətbiq edir. Məsələn, kənd təsərrüfatı, sənaye və innovasiya sahələrinə tətbiq edilən vergi güzəştləri iqtisadiyyatın diversifikasiyasına xidmət edir.

Eyni zamanda, vergi təşviqləri regionlararası iqtisadi fərqlərin azaldılmasında da mühüm rol oynayır. Zəif inkişaf etmiş ərazilərdə tətbiq edilən vergi güzəştləri investisiya cəlbediciliyini yüksəldərək regionlararası iqtisadi fərqlərin minimallaşdırılmasına şərait yaradır. Buna görə də vergi siyasəti təkcə fiskal alət deyil, həm də regional inkişafın stimullaşdırılması mexanizmi kimi çıxış edir. Vergi təşviqləri investorların qərarlarına çoxşaxəli təsir edir və həm mikro, həm də makro səviyyədə iqtisadiyyatın inkişafına xidmət edir. Fiskal stimulların düzgün şəkildə tətbiqi əlverişli investisiya mühitinin formalaşdırılmasına və uzunmüddətli iqtisadi artıma gətirib çıxarır.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionları üzrə investisiya axınlarının dinamikası

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən fiskal siyasətin investor qərarlarına təsirini təhlil etmək üçün ən mühüm göstəricilərdən biri investisiya axınlarının dinamikasıdır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionları üzrə rəsmi statistik məlumatlar bu güzəştlərin real iqtisadi effektini və investor davranışlarına müsbət təsir etdiyini aydın şəkildə göstərir.

Rəsmi statistik göstəricilərə görə, Qarabağ iqtisadi rayonunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların həcmi hər il sabit artım dinamikası göstərmişdir

Cədvəl 1. Qarabağ iqtisadi regionunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar

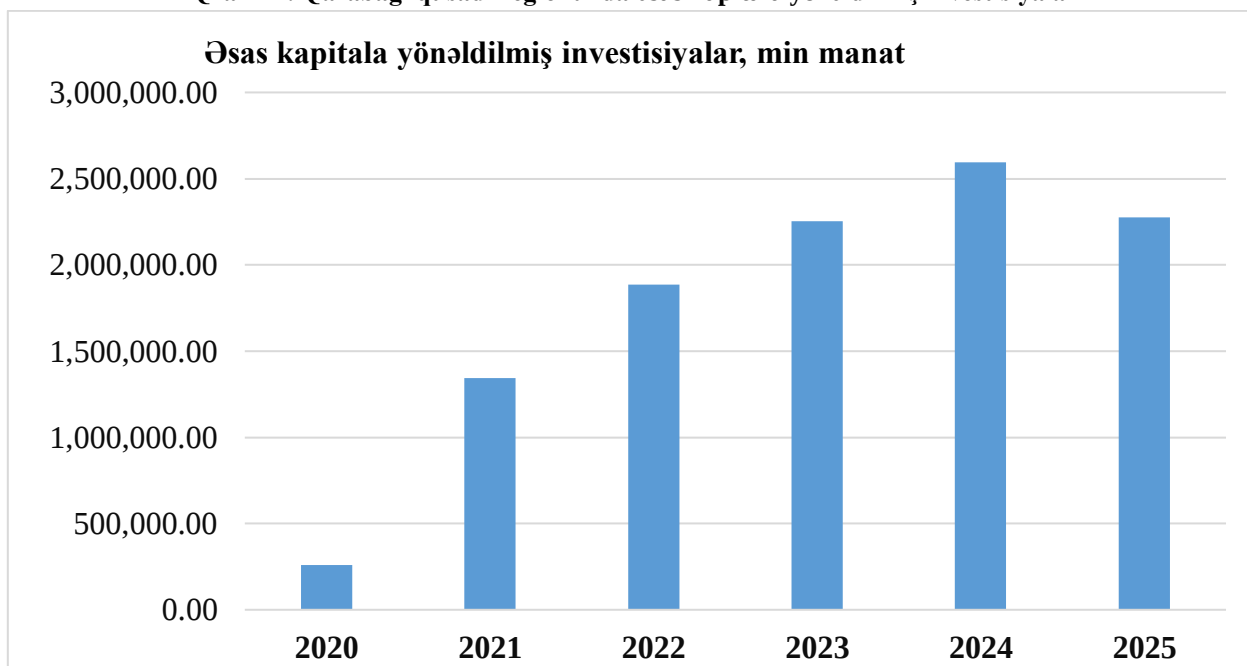
Göstərici	2020	2021	2022	2023	2024
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar, min manat	259 565,6	1 342 032,7	1 887 243,3	2 254 399,8	2 595 740,7
Əvvəlki ilə nisbətən (faktiki qiymətlərlə), faizlə	93,3	5,2	140,6	119,5	115,1
Tikinti-quraşdırma işləri, min manat	237 268,2	1 315 956,4	1 848 213,7	2 204 250,9	2 498 092,1
Əvvəlki ilə nisbətən (faktiki qiymətlərlə), faizlə	97,8	5,5	140,4	119,3	113,3

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

. Belə ki, cədvəl 1-dən göründüyü kimi Qarabağ iqtisadi regionunda əsas kapitala yönəldilmiş vəsaitlər 2021-ci ildə 1,34 milyard manat olduğu halda, 2024-cü ildə bu göstərici yüksələrək 2,59 milyard manata çatmışdır. 2025-ci ilin yekunlarına əsasən, bu regionda investisiya aktivliyi müşahidə

olunmuşdur və investisiya həcmi ilin yekununda 2,27 milyard manat olmuşdur. Cədvəl 1-də bu statistik göstəricilər ətraflı şəkildə verilmişdir (<https://www.stat.gov.az/>, 2025).

Qrafik 1. Qarabağ iqtisadi regionunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar

Mənbə: Qrafik Cədvəl 1-in məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

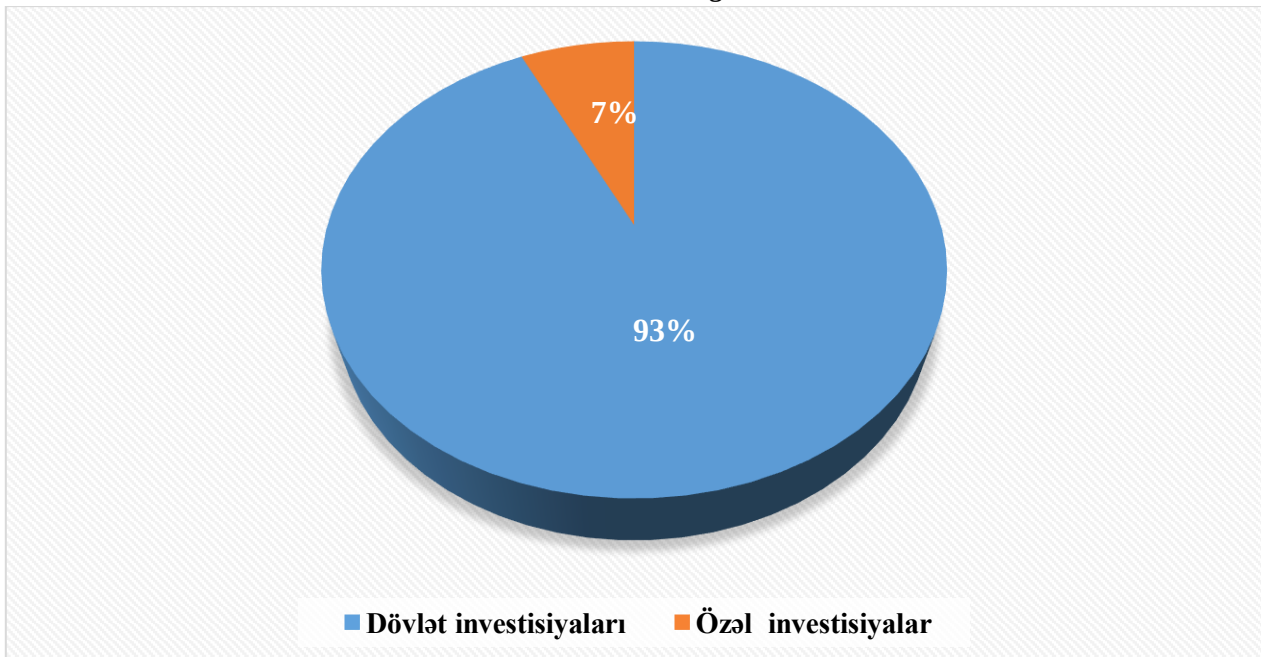
Rəsmi statistik məlumatlara əsasən, 2025-ci ilin yekunlarına görə Qarabağ iqtisadi rayonunda əsas kapitala yönəldilmiş ümumi investisiyaların həcmi 2 milyard 275,6 milyon manat olmuşdur. Diqqətçəkən məqam ondan ibarətdir ki, bu prosesdə özəl sektorun rolu kəskin artmışdır. Belə ki, özəl investisiyaların həcmi 2024-cü ildəki 184,8 milyon manat göstəricini geridə qoyaraq, 68 % artımla 310,5 milyon manata yüksəlmişdir. Cədvəl 2-də əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların həcmi, bu investisiyaların dövlət və özəl sektorları üzrə bölgüsü ətraflı şəkildə göstərilmişdir (<https://www.stat.gov.az/>, 2025).

Cədvəl 2. Qarabağ iqtisadi regionunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların mülkiyyət növlərinə görə bölgüsü, min manat

Göstərici	2020	2021	2022	2023	2024
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar, min manat	259 565,6	1 342 032,7	1 887 243,3	2 254 399,8	2 595 740,7
Dövlət mülkiyyəti	241 140,6	1 270 735,7	1 862 553,9	2 172 991,2	2 410 933,0
Əvvəlki ilə nisbətən (faktiki qiymətlərlə), faizlə	95,4	5,3 d.	146,6	116,7	110,9
Qeyri-dövlət mülkiyyəti	18 425,0	71 297,0	24 689,4	81 408,6	184 807,7
Əvvəlki ilə nisbətən (faktiki qiymətlərlə), faizlə	72,8	3,9 d.	34,6	3,3 d.	2,3 d.

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

Qrafik 2. Qarabağ iqtisadi regionunda əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların 2024-cü il üzrə dövlət və özəl sektorlar üzrə bölgüsü

Mənbə: Qrafik Cədvəl 2-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

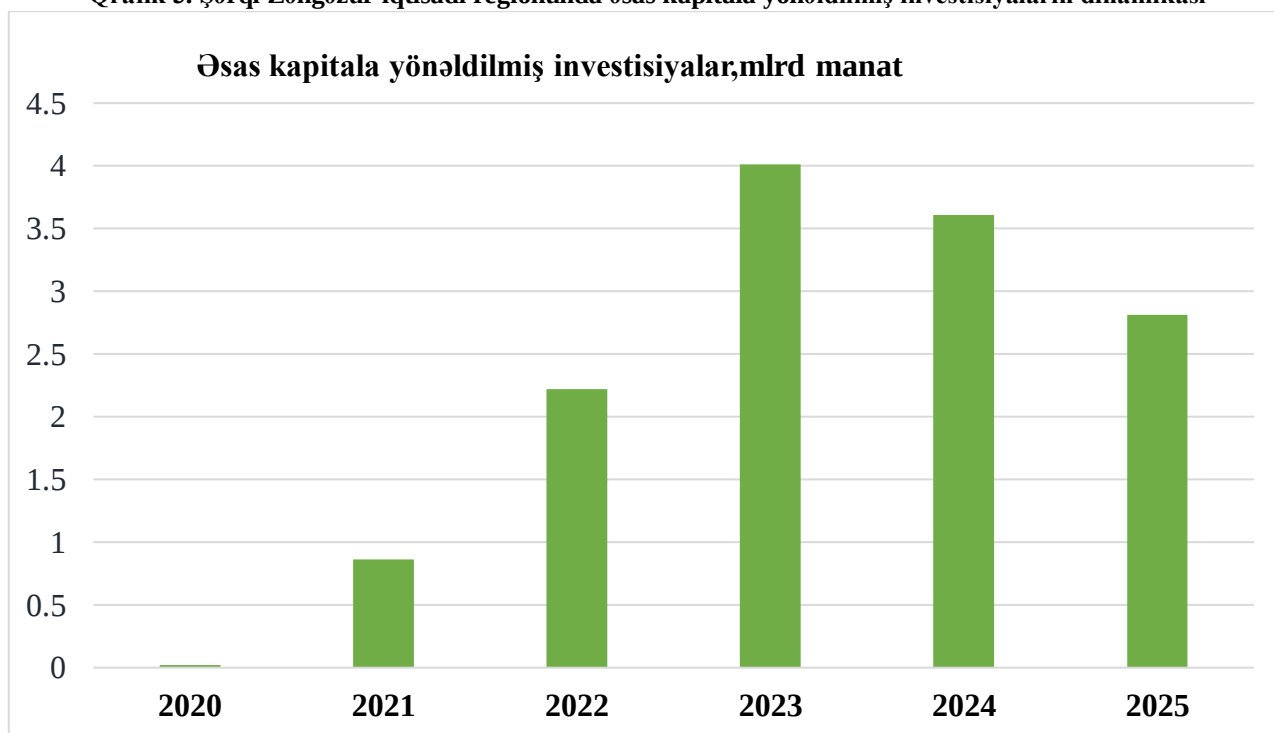
Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu da investisiya qoyuluşlarının yüksək dinamikasına görə seçilir. Cədvəl 3-də Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionunda əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların həcmi haqqında ətraflı məlumat verilmişdir. Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionunda 2021-ci ildə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların həcmi 862,2 milyon manat təşkil etmişdir. 2023-cü ildə bu göstərici rekord həddə çataraq 4,01 milyard manat olmuşdur. 2025-ci ilin yekun statistik məlumatlarına əsasən, regiona bu ildə 2,81 milyard manat vəsait yönəldilmişdir (<https://www.stat.gov.az/>, 2025). 2025-ci ilin yekunlarına görə, Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunda investisiyaların ümumi həcmi 2 milyard 811,7 milyon manat olmuşdur. Bu məbləğin 405,2 milyon manatını birbaşa özəl investisiyalar təşkil edir ki, bu da öz növbəsində regionda həyata keçirilən vergi siyasətinin investor fəaliyyətini stimullaşdırdığını empirik şəkildə təsdiq edir (<https://www.stat.gov.az/>, 2025). İnvestisiyaların daxili strukturuna diqqət yetirdikdə, vəsaitlərin böyük hissəsi ilkin mərhələdə infrastrukturun bərpasına yönəldilsə də, 2025-ci ildən etibarən investisiyaların daha çox istehsal yönümlü sahələrə istiqamətlənməsi müşahidə olunmaqdadır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına özəl investisiya qoyuluşları 2024-cü illə müqayisədə 68-70 % artmışdır. Bu artım dinamikası, regionda tətbiq edilən uzunmüddətli vergi güzəştlərinin və başqa fiskal stimulların investisiya cəlbediciliyini artırmaqda yüksək effektivliyə malik olduğunu empirik şəkildə sübut edir (<https://www.stat.gov.az/>, 2025).

Cədvəl 3: Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar

	2020	2021	2022	2023	2024
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar	21468,0	862228,9	2219426	4011125	3610928
Tikinti - quraşdırma işlərinə	21453,2	857744,3	2163682	3937536	3576518,0
Qeyri-dövlət sektorunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın məbləği	-	17500,0	23775,0	239175,5	72018,3
Kənd təsərrüfatı üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın məbləği	-	-	27420,6	294244,9	62521,1
Sənaye üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın məbləği	-	9773,3	47201,9	678627,6	560145,5
Məhsul istehsalı sahələrinə	-	9773,3	290719,7	1773424	714636,3
Xidmət sahələrinə	21468,0	852425,9	1927488	2144688	2527312
Yaşayış evlərinin tikintisinə	-	29,7	1218,0	93013,0	368980,0

Mənbə: Cədvəl Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi məlumatlarına əsasən, müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Qrafik 3. Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların dinamikası

Mənbə: Qrafik Cədvəl 3-ün məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Ümumilikdə aparılan təhlil göstərir ki:

- İnvestisiya axınları həm regional, həm də milli səviyyədə 2021-2025-ci illər aralığında stabil artım tempini saxlamışdır;

- Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu investisiya qoyuluşlarının artım tempinə görə ölkə üzrə liderdir;
- Dövlət investisiyaları hesabına infrastruktur bazası formalaşdıqca, vergi güzəştlərinin tətbiqi nəticəsində özəl investisiyaların payı getdikcə artır;
- 2025-ci ilin statistik göstəriciləri göstərir ki, hər iki iqtisadi regionda özəl investisiyalar artıq infrastruktur layihələrindən daha çox real istehsal və xidmət sektorlarına yönəlməyə başlamışdır.

Beləliklə, rəsmi statistik məlumatlar əsasında demək olar ki, vergi güzəştləri regiona investisiya axınlarının dinamikasına, investisiya strukturunun diversifikasiyasına və regionun investisiya cəlbediciliyinin artmasına olduqca çox müsbət təsir göstərmişdir.

Yerli və xarici investisiyaların müqayisəli təhlili

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionlarının potensialının reallaşdırılması təkcə yerli investisiya imkanlarının genişləndirilməsindən deyil, eyni zamanda xarici investisiyaların bu regiona inteqrasiyasından birbaşa asılıdır. Dövlət tərəfindən tətbiq edilən fiskal stimullaşdırma mexanizmləri - xüsusilə, vergi və gömrük güzəştləri həm daxili, həm də xarici investisiyalar əlverişli mühit formalaşdıraraq, regionun iqtisadi cəlbediciliyini əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirmişdir. Bu nöqtəyi nəzərdən, yerli və xarici investisiyaların müqayisəli təhlili dövlət tərəfindən həyata keçirilən fiskal siyasətin real nəticələrini qiymətləndirməyə imkan verir.

Qarabağ iqtisadi regionu xarici investisiyaların cəlbi məsələsində beynəlxalq şirkətlərin marağına səbəb olan mühüm iqtisadi zonaya çevrilmişdir. 2025-ci ilin statistik məlumatlarına əsasən, regiona 39 ölkədən 500-dən çox xarici şirkətin marağı məhz ƏDV və gömrük güzəştləri ilə birbaşa bağlıdır. Xüsusilə, Türkiyə, Özbəkistan, Macarıstan, BƏƏ şirkətləri sənaye parklarında rezidentlik statusu alaraq, bərpa olunan enerji və texnoloji emal sənayesi kimi sahələrə kapital axınını təmin edirlər. Xarici kapitalın iştirakı ilə həyata keçirilən layihələr regionun ixrac potensialının formalaşmasında mühüm rol oynayır. Yerli və xarici investisiyaların müqayisəli təhlil göstərir ki, yerli və xarici investorların maraq dairəsi və motivasiya nöqtələri fərqlidir. Yerli investisiyalar daha çox daxili tələbatın ödənilməsinə, tikinti və xidmət sahələrinə yönələrək, sosial-iqtisadi inkişafı və məşğulluğu təmin edir. Xarici investisiyalar isə regiona qabaqcıl texnologiyaların transferi və yüksək əlavə dəyər yaradan sənaye sahələrində üstünlük təşkil edərək, regionun global dəyər zəncirinə qoşulmasına şərait yaradır.

Yekun olaraq, aparılan təhlillər təsdiq edir ki, vergi azadolmalarının hər iki tərəf üçün bərabər tətbiqi yerli investorların rəqabət qabiliyyətini qoruyur, xarici investorlar üçün isə regionun investisiya risklərini minimallaşdırır. Yerli və xarici investisiyalar hər iki iqtisadi regionunun reinteqrasiyasında bir-birini tamamlayan strateji faktorlar kimi çıxış edir. Beləliklə, vahid vergi

stimullaşdırma siyasəti regionda çoxşaxəli investisiya mühitinin formalaşmasına və kapitalın diversifikasiyasına uğurla xidmət edir.

SWOT və risk analizi

Azad edilmiş ərazilərdə tətbiq olunan vergi güzəştləri regionun investisiya cəlbediciliyinin artırılmasında mühüm rol oynayır. Bununla yanaşı, bu siyasətin uzunmüddətli effektivliyinin təmin edilməsi üçün mövcud risklərin qiymətləndirilməsi vacibdir. Empirik təhlillər göstərir ki, fiskal stimulların effektivliyi təkcə daxili iqtisadi sabitlikdən deyil, eyni zamanda regional təhlükəsizlik mühitindən asılıdır. Bu baxımdan, dövlət tərəfindən həyata keçirilən vergi siyasətinin güclü və zəif tərəflərini, eləcə də Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarının gələcək inkişafı üçün imkanlar və təhdidlərin SWOT analizi çərçivəsində təhlilinə baxaq:

➤ Güclü tərəflər

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas üstünlüklərindən biri burada fəaliyyət göstərən sahibkarlar üçün nəzərdə tutulan genişmiqyaslı və uzunmüddətli vergi azadolmalarıdır. Mənfəət, əmlak, torpaq və sadələşdirilmiş vergi üzrə tətbiq edilən bu güzəştlər investisiyaların geri qayıtma müddətini qısaldır və kapitalın səmərəliliyini artırır. Eyni zamanda, texnoloji avadanlıqların idxalı zamanı ƏDV və gömrük rüsumlarının tətbiq edilməməsi regionda istehsal və sənayeləşmə proseslərini sürətləndirən mühüm amildir. İşəgötürənlər üçün sosial sığorta ödənişlərinin dövlət büdcəsi hesabına subsidiyalaşdırılması isə sahibkarların maliyyə yükünü azaldaraq məşğulluğun artmasına şərait yaradır.

➤ Zəif tərəflər

Aparılan təhlillər göstərir ki, investisiyaların strukturunda hələ də dövlət vəsaitlərinin üstünlük təşkil etməsi özəl sektorun inkişaf tempini müəyyən qədər məhdudlaşdırır. Məsələn, Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionunda 2023-cü ildə qeydə alınan 4,01 milyard manatlıq rekord investisiya həcminin əsas hissəsinin dövlət sektorunun payına düşməsi özəl investorların aktivliyinin hələ də gözlənilən səviyyəyə çatmadığını göstərir (<https://www.stat.gov.az/>). Digər tərəfdən, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında bank-kredit mexanizmlərinin kifayət qədər inkişaf etməməsi kiçik sahibkarların maliyyə resurslarına çıxışını məhdudlaşdıran əsas amillərdən biri kimi çıxış edir.

İmkanlar

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının gələcək inkişaf perspektivləri mövcud vergi siyasətinin təsir imkanlarını daha da genişləndirə bilər. Xüsusilə, Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə regionun beynəlxalq logistika mərkəzinə çevrilməsi vergi güzəştlərinin təsir gücünü artıracaqdır. Eyni zamanda, “yaşıl enerji” zonası çərçivəsində ekoloji təmiz texnologiyalara tətbiq edilən əlavə stimullar xarici investorların marağına səbəb olur. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında innovativ

texnologiyaların və “ağıllı kənd” layihələrinin tətbiqi regionun yaxın gələcəkdə innovasiya mərkəzinə çevrilməsinə münbit şərait yaradır.

Təhdidlər və risklər

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında investisiya mühitinə təsir edən risklər çoxşaxəli xarakter daşıyır. İlk növbədə, regional təhlükəsizlik riskləri və minalanmış ərazilərin mövcudluğu investorların qərarlarına təsir edən əsas amillərdəndir. Bu faktor yalnız fiziki təhlükəsizlik deyil, həm də layihələrin sığorta xərclərinin yüksək olması səbəbindən maliyyə risklərini artırır. Eyni zamanda, institusional mühitlə bağlı da müəyyən risklər mövcuddur. İnzibati prosedurların mürəkkəbliyi tətbiq olunan vergi güzəştlərinin effektivliyini azalda bilər. Xüsusilə, xarici investorlar üçün mülkiyyət hüquqlarının qorunması və mübahisələrin həlli mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi strateji əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi risklər sırasında inflyasiya təzyiqləri və qlobal enerji bazarlarındakı qeyri-sabitlik mühüm yer tutur. Dövlət büdcəsinin neft gəlirlərindən asılılığı regionda infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsində müəyyən risklər yaradır. Bu isə öz növbəsində, özəl investisiyaların regiona axınını gecikdirə bilər. Eyni zamanda, vergi güzəştlərinin uzunmüddətli tətbiqi dövlət büdcəsi üçün vergi gəlirlərinin azalmasına səbəb ola bilər. SWOT analizi nəticəsində belə qənaətə gəlmək olar ki, vergi güzəştlərinin effektivliyinin qorunması üçün onların tətbiqi davamlı monitoring və qiymətləndirmə mexanizmləri ilə təhlil edilməlidir. Mövcud risklərin azaldılması məqsədilə dövlət-özəl tərəfdaşlığı modellərinin genişləndirilməsi, regionda sığorta bazarlarının təkmilləşdirilməsi və fiskal stimulların nəticəyönümlü tətbiqi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

NƏTİCƏ

Aparılmış tədqiqatın nəticəsi göstərir ki, post-münaqişə ərazilərində vergi güzəştləri investisiya cəlbəediciliyinin artırılmasında mühüm stimullaşdırıcı rol oynayır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında tətbiq edilən vergi güzəştləri sahibkarlıq fəaliyyətinin genişlənməsinə və regiona kapital axınının güclənməsinə şərait yaradır. Vergi güzəştləri investisiya qərarlarında risklərin azaldılmasına və gəlirliliyin artırılmasına müsbət təsir göstərərək, özəl sektorun bu ərazilərə marağını yüksəldir. Bununla belə, investisiya cəlbəediciliyinin davamlı olması üçün vergi təşviqləri infrastruktur inkişafı və institusional dəstək ilə paralel şəkildə həyata keçirilməlidir. Ümumilikdə, vergi güzəştləri Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarının iqtisadi reinteqrasiyasında mühüm fiskal alət kimi çıxış edir və regionun uzunmüddətli iqtisadi inkişafına töhfə verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Kooperasiya Universiteti (2025). “Yeni reallıqlar şəraitində Azərbaycanın iqtisadi və sosial inkişafı: problemlər, çağırışlar, perspektivlər” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı: Kooperasiya, 1049 s.
2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi (2025). *Azərbaycanın regionları: Statistik məcmuə*. Bakı.
3. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi (2022). *Yeni Qarabağnamə: Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında post-konflikt quruculuğu*. Bakı: Azprint, 217 s.
4. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi. “Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə sahibkarlıq mühiti”. <https://ereforms.gov.az/az/ekspert-yazilari/qarabag-ve-serqi-zengezurda-sahibkarliq-muhiti-68>
5. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. “Qarabağ Azərbaycandır”. <https://economy.gov.az/az/page/qarabag-azerbaycandir>
6. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. “İşğaldan azad edilmiş ərazilər üzrə idxalı əlavə dəyər vergisindən azad olunan xammal və materialların siyahısı”. <https://nk.gov.az/az/senedler/qerarlar/isgaldan-azad-edilmis-eraziler-uzre-idxali-elave-d-7275>
7. Azərbaycan Respublikası Vergi Xidməti. “Məlumat”. <https://www.taxes.gov.az/az/post/2266>
8. Azərbaycan Respublikası Vergi Xidməti. “Vergi Məcəlləsi üzrə məlumat bukleti”. <https://www.taxes.gov.az/uploads/2024/vm2024/bukletler/26.pdf>
9. Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsi.
10. Azərbaycan Respublikası. “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi”. <https://e-qanun.az/framework/3813>
11. Huseynova Sultan Maharram və b. “Study of modern pasture landscapes in subtropical zones of the Azerbaijan Republic”. *Environmental Pollution Journal*, Vol. 5, No. 2, pp. 185-192.
12. İqtisadiyyat Nazirliyi, Qarabağ Dirçəliş Fondu və AMEA İqtisadiyyat İnstitutu (2022). “Qarabağda yeni iqtisadiyyat quruculuğu: Ağdamdan inkişaf impulsları” I Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 552 s.
13. Malikova S., Sadigov R. (2026). “Evaluating food industry waste recycling in the context of international standards”. *Polish Journal of Science*, No. 98, pp. 40-44.
14. Məmmədov Fazil və b. (2010). *Vergilər və vergitutma*. Dərslik. Bakı: Çarşıoğlu.

15. MURADOV, A., & HAJIYEVA, N. (2020). ECONOMIC AND LEGAL ASSESSMENT OF ILLICIT ACTIVITIES DURING THE OCCUPATION OF KARABAKH AND ITS ADJACENT DISTRICTS. *Society & Politics/Societate și Politică*, 14(1).
16. Sadıqov R.Ə. (2019). *Kiçik Qafqazın şimal-şərq yamacında dağ-əkinçilik zonası torpaqlarının münbitlik parametrlərinə eroziya proseslərinin təhlili (Gədəbəy rayonu təmsalında)*. Monoqrafiya. Bakı: Xəzər Universitetinin nəşriyyatı, 198 s. ISBN 978-9952-37-258-8.
17. Sadıgov R.A. (2025). "Geo-information Modeling and Spatial Analysis of Environmental and Infrastructure Parameters in the Shusha Region Using Satellite Imagery and GIS Technologies". *International Conference on Current Problems in Engineering and Applied Sciences (ICCPEAS 2025)*, pp. 638-651.
18. Sadıgov R.A., Nazarova M.K., Garayeva I.E., Mammadova G.I., Hasanova T.A., Muhammad M. (2025). "Modern research of using alternative energy resources in Azerbaijan". *International Journal of Advances in Applied Sciences*, Vol. 14, No. 3, pp. 907-915.
19. Sadıgov R.A., Valiyev Y.Z. (2025). "Environmental aspects of radionuclide contamination of the Okchuchay transit river in the Republic of Azerbaijan". *Journal of Young Researcher*, Vol. 11, No. 3.
20. Vergiler.az. "Vergilər sahəsində məlumat". <https://vergiler.az/news/taxes/22072.html>

ABSTRACT

The main purpose of the research is to evaluate the impact of tax incentives applied in the Karabakh and East Zangezur economic regions on investment attractiveness. In the study, quantitative analysis and SWOT analysis methods were used, and the existing tax legislation together with statistical indicators covering the years 2020-2025 were analyzed. The main findings of the research show that 10-year tax exemptions reduce investors' costs and increase the profitability of projects. These incentives create a predictable environment for entrepreneurs and play a key role in the rapid development of the region. The main limitation of the study is the lack of long-term statistical time series due to the region still being in the reconstruction phase and the continuing formation of some economic indicators. The scientific novelty of the study lies in the investigation of the comprehensive impact of these incentives on the economic revitalization of the region. The practical significance of the research is that the results obtained may be used in improving future investment policies.

Keywords: Karabakh, East Zangezur, tax, incentive, investment, reintegration

JEL classification codes: H25, H71, O16, R11, R58.